

and differences in age are taken into account in teaching literature and reading in particular.

Considering these features of associative perception of poetics it is necessary to enhance the perception of poetry at school as a means of reproduction and creation of word pictures. The main conditions that will ensure this perception are: high quality of poetry as educational material; matching the schoolchildren experience and poetic communication; emotional readiness for schoolchildren perception of the poem; developed poetic ear, a poetic vision of the world; ability to analyze imagery and emotional content of the poem, giving it a sensory evaluation; susceptibility to transformation of the perceived material; association schemes; active use of interdisciplinary connections.

The survey results give reason to broaden and deepen understanding of educational communication and traditional subject-subject interaction consider as subject – object – subject.

Key words: learning to communicate, learning interaction, suggestive influence, artistic image, associative perception.

Отримано: 8.08.2014 р.

УДК 159.98:37.015.3

Яблонський А. І.

ГУМАНІТАРНО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В ОСВІТІ: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ

Яблонський А.І. Гуманітарно-психологічна експертиза в освіті: сутність та зміст поняття. У статті автор звертається до питання гуманітарної експертизи як способу пізнання соціальної дійсності. Розкриває поняття "гуманітарно-психологічна експертиза в освіті" та його сутнісний зміст в умовах гуманізації та гуманітаризації освітнього простору. Називає напрями наукової експертизи освіти. Підкреслює зростання попиту на експертні висновки високого якісного рівня у всіх сферах соціальної практики. Виокремлює провідні функції гуманітарно-психологічної експертизи в освіті – аналітичну, прогностичну, нормативну, оцінювальну, дослідницьку, розвивальну. Наголошує на необхідності теоретичної та практичної підготовки психологів-експертів.

Ключові слова: експертиза, експертна діяльність, гуманітаризація освіти, гуманітарно-психологічна експертиза в освіті, фахова підготовка, психолог-експерт.

Яблонский А.И. Гуманитарно-психологическая экспертиза в образовании: сущность и содержание понятия. В статье автор обращается к гуманитарной экспертизе как способу познания социальной действительности. Раскрывает понятие "гуманитарно-психологическая экспертиза в образовании" и его сущностное содержание в условиях гуманизации и гуманитаризации образовательного пространства. Называет направления научной экспертизы образования. Подчеркивает

повышение спроса на экспертные выводы высокого качественного уровня во всех сферах социальной практики. Выделяет основные функции гуманитарно-психологической экспертизы в образовании – аналитическую, прогностическую, нормативную, оценочную, исследовательскую, развивающую. Акцентирует внимание на необходимости теоретической и практической подготовки психологов-экспертов.

***Ключевые слова:** экспертиза, экспертная деятельность, гуманитаризация образования, гуманитарно-психологическая экспертиза в образовании, специальная подготовка, психолог-эксперт.*

Постановка проблеми. В останні десятиліття відбувається переосмислення змісту освіти, що пов'язане з переходом країни до інноваційного соціально зорієнтованого типу розвитку і зумовлює зміну та переоцінку ролі та завдань освіти. Методологічним орієнтиром у модернізації системи освіти, інтегрованою ідеєю оновлення її змісту на метапредметному рівні став принцип гуманітарності. Водночас, незважаючи на повернення поняття гуманітарності у практику діяльності закладів освіти, перехід від традиційної (знаннєвої) парадигми до гуманітарної здійснюється досить повільно. Така ситуація пов'язана з необхідністю комплексного проектування системи заходів, спрямованих на успішне засвоєння особистістю гуманітарних цінностей, розвитку гуманітарної культури та стратегії втілення принципу гуманітарності в освітню практику.

Аналіз останніх досліджень. У психологічній літературі є наукові роботи, автори яких висвітлюють окремі питання експертизи в різних галузях соціальної практики (О. Анісімов, Р. Апресян, С. Братченко, О. Лактіонова, С. Максименко, Г. Мкртчян, В. Панок, В. Слободчиков, А. Тубельський, Ю. Швалб, М.-Л. Чапа, Б. Юдін, В. Ясвін). Більшість із вказаних авторів зосереджують увагу на дослідженні в основному прикладних аспектів експертної діяльності в сфері освіти.

Мета статті полягає в об'рунтуванні сутності та змісту поняття "гуманітарно-психологічна експертиза" як особливої форми науково-практичного пізнання.

Виклад основного матеріалу. Поняття "експертиза" тлумачиться у словникових джерелах таким чином: Експертиза – поглиблене дослідження психологом (експертом) певних питань, розв'язання яких вимагає спеціальних психологічних знань. Теоретичні основи, умови проведення і конкретні процедури психологічної експертизи розробляються у прикладних галузях психологічної науки (інженерна, юридична, медична та ін.) [5, с.118].

Експертиза – (досвідчений) – у психології – метод дослідження. Полягає у тому, що вивчення і оцінювання явищ здійснюється знавцем, спеціалістом, експертом [6, с. 51].

Експертиза – розгляд, вивчення будь-яких питань, проблем, рішень, які вимагають спеціальних знань для подання щодо них умотивованого, аргументованого висновку, наукового обґрунтування [7, с. 107].

Експертиза – це аналітична процедура, спрямована на отримання аргументованого уявлення про стан результату (цілісного об'єкта) освітньої діяльності ... Під результатом розуміється будь-якого роду цілісний об'єкт, параметри якого розпізнавані і взаємопов'язані [2, с. 214].

Незважаючи на різні підходи в розумінні та визначенні експертизи спільним є те, що в її основі лежить процес оцінки будь-чого з точки зору людини, її потреб та інтересів, її діяльності й насамкінець – її життя. Відтак, усі провідні фахівці – філософи, соціологи, психологи, педагоги, економісти обговорюють тему експертизи як гуманітарну проблему.

Гуманітарна складова притаманна усім соціальним проектам і особливо актуальною є її оцінка в ситуаціях масштабних змін, зокрема, при будь-яких реформах у галузі освіти. Ми погоджуємося з думкою Н. Лавриченко про те, що "освіта як один з провідних суспільних інститутів відповідно з динамікою суспільних процесів зазнає постійних економічних, політичних, соціальних змін. Водночас, реагування освітніх систем на суспільні, гуманітарні виклики відбуваються не автоматично, а опосередковуються активністю педагогічних, громадських, державних діячів і відзначаються певної інерцією. Це спричиняє нагальну і постійну потребу досліджень, моніторингу функціонування освітніх систем та спрямованого узгодження їхніх основних параметрів із суспільними змінами" [3, с. 167]. Основне призначення гуманітарної експертизи освіти, як вказує С. Братченко, полягає у формулюванні відповіді на фундаментальне, ексзистенційне за своєю сутністю гуманітарне запитання: Якою мірою в закладах освіти створені умови для комфортного, ефективного повноцінного існування та розвитку дітей і дорослих? [1, с. 13].

Гуманітарна експертиза є особливим гуманістичним за своїми цінностями та гуманітарним за своєю методологією способом пізнання педагогічної реальності з метою виокремлення та осмислення гуманітарно-гуманістичних аспектів конкретних освітніх ситуацій. Основу гуманітарної експертизи становить гуманітарна рефлексія, завдання якої полягає у визначенні відповідності наявних у конкретній ситуації умов збереженню і створенню цінностей, орієнтованих на підтримку органічного співіснування людини та світу. Гуманітарна експертиза – це експертиза глибинна та особистісно зорієнтована, оскільки в центрі її уваги перебуває особистість, людина у своїх сутнісних людських проявах. Якщо наукові дослідження орієнтовані насамперед на отримання ново-

го знання, то головний сенс експертизи полягає у висвітленні освітньої реальності. Сучасна ситуація в освіті характеризується співіснуванням двох основних стратегій організації навчання: традиційної та інноваційної. Інноваційна освіта, яка безперервно розвивається, потребує самопізнання, а також психолого-педагогічного осмислення актуального стану та прогнозування наслідків для соціуму. Гуманітарна експертиза розглядає інноваційну діяльність з позицій створення і збереження цінностей, які підтримують людину, і тому вона охоплює будь-яку інноваційну діяльність. Запит на експертизу з боку освіти зумовлений насамперед, наявністю в ній складних та багатоваріативних інноваційних проєктів та практик. Саме це і зумовлює потребу забезпечення не менш диференційованих експертних процедур, які дозволяють сформулювати науково обґрунтовану їх експертну оцінку. У такому випадку експертизи інноваційної діяльності є поліфункціональними, тобто поєднують в собі декілька цільових функцій (контрольні, оціночна, діагностична, прогнозна, конфліктна), комплекс яких в кожному конкретному випадку визначається індивідуально.

Комплексна гуманітарна експертиза стає необхідною насамперед в ситуаціях невизначеності, де не існує однозначно правильної відповіді. Різні рішення ведуть за собою як позитивні, так і негативні наслідки, одні з них – порівняно легко передбачити, а інші – спрогнозувати неможливо. Варто також підкреслити, що у багатьох ситуаціях, які вимагають проведення комплексної гуманітарної експертизи, важко говорити про детермінацію, прямий причинно-наслідковий зв'язок. Один з чинників тісно взаємодіє з іншими, тому довести безпосередньо, що саме спричинило певну подію, рідко вдається. Автори монографії "Комплексна гуманітарна експертиза: методологія і сенс" наводять слова філософа М. Епштейна, який досить чітко визначає особливість галузі гуманітарних наук як галузі різновекторних дискурсів таким чином: "Гуманітарні науки мають справу не з необхідним, а з можливим, також вони описують спектр можливостей, з якими зустрічається людство. Психологія знаходиться на перетині природничих та гуманітарних наук, вона, можливо єдина наука, через яку проходить цей поділ, тому вона має справу і з тим, і з іншим" [4, с. 29].

Як вказують дослідники, саме внаслідок цього експертизі надається все більшого значення як одному з головних інструментів реалізації змін в освіті.

З урахуванням сучасних даних експертизу слід визначити як метод дослідження і розв'язання проблемних ситуацій фахівцями, що володіють спеціальними знаннями, шляхом вибору найбільш аргументованих рішень.

Нам більше імпонує позиція Ю. Швалба, який трактує експертизу як "особливий вид оціночної діяльності". Саме таке її розуміння дає змогу "акцентувати увагу на тому, що об'єкт експертизи інтерпретується з позиції тих знань або практик, які не включені в сам об'єкт". При цьому, – наголошує Ю. Швалб, – "тільки рефлексивна визначеність цієї іншої точки зору відрізняє експертне судження від звичайних оціночних висловлювань" [9, с. 57].

В останні десятиліття в країнах Заходу набула широкого розповсюдження наукова експертиза у сфері освіти, яка здійснюється у формах "педагогічного аудиту", "психолого-педагогічної експертизи", "комплексної гуманітарної експертизи" тощо [3].

Серед багатьох напрямків наукової експертизи освіти можна виділити наступні:

1. Експертиза освітніх проектів, що здійснюються під егідою ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та інших міжнародних організацій.

2. Експертиза регіональних (європейських, азійських тощо) та національних освітніх проектів.

3. Експертиза трендів розвитку або змін змісту освіти.

4. Експертиза освітніх реформ на різних рівнях освітніх систем.

5. Експертиза окремих програм, направлених на вирішення конкретних освітніх проблем.

6. Експертиза навчальних закладів і центрів.

7. Експертиза підручників, посібників, методичних матеріалів тощо.

8. Експертиза систем оцінювання знання.

9. Експертиза психічного та фізичного здоров'я учнів.

10. Експертиза підготовки кадрів (у тому числі експертів) для освітньої сфери.

11. Експертиза освітніх ресурсів, у тому числі інтернет-ресурсів та підручників.

Виділені М.-Л. Чепою напрямки наукової психологічної експертизи освіти не вичерпують всього спектру проблем експертизи у сфері освіти. Дослідниця доходить висновку, що в країнах Заходу вже склалася розгалужена ієрархічна система "експертного супроводу проектів" і тому фактично жодна освітня інновація не обминає експертного оцінювання на тих чи інших етапах свого впровадження і здійснення. У країнах Заходу функціонує професійне середовище експертних співтовариств з центрами підготовки експертів, з обговоренням нагальних і наукових проблем експертизи в багатьох періодичних виданнях [8]. Ми погоджуємося з автором у тому, що подібні процеси вже давно актуалізувалися в Україні і потребують невідкладного вирішення.

Поряд з поняттям "експертиза освіти", яке М.-Л. Чепи розуміє як "спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків у сфері освіти, причому стосовно не тільки того, що вже відбулося в освіті, але й того, що очікується, що повинно або може відбутися" вважаємо за необхідне розглянути трактування поняття "гуманітарно-психологічна експертиза" та визначити його психологічну сутність.

Гуманітарно-психологічна експертиза в освіті – особлива форма науково-практичного пізнання об'єктивної дійсності, яка ґрунтується на певних методологічних принципах, закономірностях, міжпредметних зв'язках і спрямована на визначення актуального стану та прогнозування розвитку освітніх систем для отримання об'єктивної оцінки перспектив розвитку в умовах невизначеності. З урахуванням дисциплінарності та міждисциплінарності знання як основи проведення експертизи, остання є комплексною багатопредметною або багатопрофесійною, оскільки інноваційний продукт (освітній процес) розробляється на перетині різних наукових дисциплін і вимагає компетентної оцінки фахівців-експертів. Тут доречно навести абсолютно раціональну думку М.-Л.А.Чепи: "Експертна діяльність не може проводитися дилетантами. Експертів потрібно готувати, створювати їм інфраструктуру для професійного спілкування, технологізувати процедури проведення експертиз для захисту експертних висновків від необ'єктивності, політичної заангажованості, упередженості" [8]. Варто також підкреслити, що попит на експертні висновки високого якісного рівня зростає у всіх сферах соціального життя. Замовники таких експертиз не мають об'єктивних критеріїв вибору експертів (за виключенням осіб з високими званнями та ступенями) і найголовніше – не мають критеріїв оцінки наданих експертних висновків. Самі ж експерти, беручись за вирішення експертних задач, також не опираються на чітко визначену методологію, зміщуючи експертизу з консультуванням, діагностикою, оцінкою, моніторингом тощо.

Аналіз соціально-психологічної та соціально-педагогічної практики засвідчує, що значна частина психологів у професійному плані виявляються невідповідними до експертної діяльності в умовах динамічного соціуму, що зумовлює потребу розробки нових підходів до їхньої професійної підготовки з урахуванням особливостей соціально-економічної та соціально-культурної ситуації в країні. Зауважимо, що в системі вищої освіти наявна суперечність між традиційною орієнтацією на підготовку психолога, здатного працювати в закладах освіти і вирішувати питання психологічного супроводу розвитку особистості та потребою у фахівцях, здатних працювати в соціумі і здійснювати

гуманітарно-психологічні експертні дослідження у різних сферах соціального життя.

На нашу думку, актуальність гуманітарно-психологічної експертизи в освіті зумовлена неперервними змінами, розвитком, якого зазнає суспільство у XXI столітті. Природа процесу змін, механізми та засоби, можливості управління ними залишаються ще малодослідженими. Глобальні інноваційні процеси в суспільстві супроводжуються прискореним розвитком усіх сторін суспільного буття, що поглиблює суперечність між темпами суспільного та індивідуального соціокультурного розвитку. Інноваційна освіта, яка безперервно розвивається в умовах сьогодення, вимагає самопізнання та психолого-педагогічного осмислення. Призначення гуманітарно-психологічної експертизи в освіті як особливого методу діагностичного дослідження освітніх процесів і явищ і полягає в тому, щоб слугувати засобом такого самопізнання і рефлексії його розвитку. Гуманітарно-психологічна експертиза – особлива форма науково-практичного пізнання, яка ґрунтується на певних методологічних принципах, закономірностях, міжпредметних зв'язках і об'єктивно зумовлює потребу розвитку інституту експертизи шляхом розробки наукової методології, теоретико-методичної підготовки практичних психологів до експертної діяльності та супервізії їхньої роботи. Предметом вищеназваної експертизи є реальний або можливий потенційний вплив соціальних явищ на психологічні процеси, властивості і стани людей і вплив психологічних процесів, властивостей і станів людей на соціальні явища. Такий різновид експертизи є якісно вищим, оскільки ґрунтується на міждисциплінарному аналізі, а термін "гуманітарна" акцентує увагу на тому, що експерт має справу з діями людей, їхніми психоемоційними станами та переживаннями. Поєднання функціонального і процесуального підходів в аналізі експертної діяльності психологів дозволяє виокремити провідні її функції – аналітичну, прогностичну, нормативну, оціночну, дослідницьку, розвивальну.

Висновок. Гуманітарність є основоположним принципом соціально-психологічної теорії, її основним вихідним положенням, яке породжує і визначає світоглядний рівень експертної діяльності. За такого підходу гуманітарність є методологічним принципом у розумінні експертизи будь-якого типу, яка застосовується у соціальних системах. Реальним суб'єктом гуманітарно-психологічної експертизи є громадянське суспільство та його інституції. Вона забезпечує надання пріоритетності загальнолюдським життєво важливим цінностям в будь-яких інноваціях, коли виникає потреба в оцінці складних процесів різнопланових суспільно-соціальних та природничо-екологічних тенденцій.

Також експертизі належить провідна роль при оцінці комплексних проєктів, орієнтованих на багатовимірну стратегію діяльності, спрямовану на подолання інноваційних ризиків в умовах невизначеності.

Гуманітарно-психологічна експертиза проявляється в двох основних аспектах. З одного боку, вона трактується як метод дослідження у психології, який дозволяє спеціалісту, експерту вивчати і оцінювати явища у сфері освіти. Вона є ефективним і часто єдино можливим методом вивчення і підтримки складних явищ і процесів освітніх інновацій. З іншого – гуманітарно-психологічна експертиза постає одним із самостійних видів професійної діяльності психолога. Теоретичні й експериментальні дослідження експертизи в обох зазначених аспектах створюють передумови для її цілісного розуміння як одного з пріоритетних напрямів психологічної теорії та практики. Гуманітарно-психологічна експертиза в умовах сьогодення потребує теоретичного та методологічного осмислення, що і становить перспективу подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Братченко Л. Введение в гуманитарную экспертизу образования (психологические аспекты) / Л. Братченко. – М. : Смысл, 1999. – 185 с.
2. Князева М.М. Экспертиза освітніх проєктів / М.М. Князева // Шкільні технології. – 2001. – № 2. – С. 214-216.
3. Лавриченко Н.М. Соціокультурні аспекти модернізації змісту базової освіти в західноєвропейських країнах / Н.М. Лавриченко // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 3-4. – С 167-174.
4. Леонтьев Д.А. Комплексная гуманитарная экспертиза: Методология и смысл / Д.А. Леонтьев, Г.В. Иванченко. – М. : Смысл, 2008. – 135 с.
5. Психологічна енциклопедія / [автор-упорядник О.М. Степанов.]. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
6. Психологічний словник / за ред. Войтка В.І. – К. : Вища школа, 1982. – 216 с.
7. Соціологія: терміни, поняття, персоналії : навч. словник-довідник. [уклад. : В.М. Піча та ін.]. – К. : Каравела ; Львів : Новий Світ – 2000, 2002. – 480 с.
8. Чепан М.-Л.А. Психологічна експертиза освіти / М.-Л.А. Чепан // Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – Т.ХІІ. – Ч 5. – 2011. – С. 337-341.
9. Швалб Ю.М. Методология и теория экспертной деятельности: психологические аспекты : монография / Ю.М. Швалб. – К. : Основа, 2013. – 240 с.

Spisok vikoristanix dzherel

1. Bratchenko L. Vvedenie v gumanitarnuju jekspertizu obrazovanija (psihologicheskie aspekty) / L. Bratchenko. – M. : Smysl, 1999. – 185 s.
2. Knjazeva M.M. Ekspertiza osvitnih proektiv / M.M. Knjazeva // Shkil'ni tehnologii. – 2001. – № 2. – S. 214-216.
3. Lavrichenko N.M. Sociokul'turni aspekti modernizaciji zmistu bazovoji osviti v zahidnojevropejs'kih krajinah / N.M. Lavrichenko // Pedagogika i psihologija. – 2001. – № 3-4. – S 167-174.
4. Leont'ev D.A. Kompleksnaja gumanitarnaja jekspertiza: Metodologija i smysl / D.A. Leont'ev, G.V. Ivanchenko. – M. : Smysl, 2008. – 135 s.
5. Psihologichna enciklopedija / [avtor-uporjadnik O.M. Stepanov.]. – K. : Akademvidav, 2006. – 424 s.
6. Psihologichnij slovník / za red. Vojtka V.I. – K. : Vishha shkola, 1982. – 216 s.
7. Sociologija: termini, ponjattja, personaliji : navch. slovník-dovidnik. [uklad. : V.M. Picha ta in.]. – K. : Karavela ; L'viv : Novij Svit – 2000, 2002. – 480 s.
8. Chepa M.-L.A. Psihologichna ekspertiza osviti / M.-L.A. Chepa / / Zbirnik naukovih prac' institutu psihologiji im. G.S. Kostjuka NAPN Ukraini. – T.XII. – Ch 5. – 2011. – S. 337-341.
9. Shvalb Ju.M. Metodologija i teorija jekspertnoj dejatel'nosti: psihologicheskie aspekty : monografija / Ju.M. Shvalb. – K. : Osnova, 2013. – 240 s.

Yablonsky A.I. Humanitarian and psychological expertise in education: sense and content of the notion. *The problem of humanitarian and psychological expertise as the way of social reality cognition. The notion "humanitarian and psychological expertise in education" is analysed, it's sense content in the educational space humanization and humanitarisation conditions is also distinguished. The author analyses the essence of the notions "education", "humanitarization of education", "humanitarian system" and "humanistic education system". He treats them from the point of perspectives of putting expert opinion into psychological and pedagogical practice and foreseeing its results for the society.*

The last one is mentioned to cause the necessity of carrying out expert investigation of psychological and pedagogical reality, working out principles, methodology and methods of humanitarian examination of education. Humanistic approach towards education and the concept of psychical health serve as the theoretical basis. It is pointed out that expert opinion is paid more and more attention as one of the main tools of realization of changes in education. The author outlines scientific expertise directions,

emphasizes the increases on expert's conclusions of high standards within the all spheres of social practice, distinguishes the main functions of humanitarian and psychological expertise in education – analytical, prognostic, normative, evaluative, investigative, developmental. The author defines the expert opinion to be a method of investigating and solving problem situations by the experts who master special knowledge, ways of choosing the most reasoned decisions. The author also underlines the necessity of theoretical and practical psychologist-expert's professional training. Further investigations can presuppose grounding new targets of practical psychologist training toward carrying expert activity and theoretical and methodological aspects of its providing.

Key words: *expertise, expertise activity, humanization of the education, humanitarian and psychological expertise in education, psychologist-expert's professional training.*

Отримано: 11.07.2014 р.

УДК 159.923

Янкевич С.М.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ДО РОБОТИ ІЗ СОЦІАЛЬНО ДЕЗАДАПТОВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ

Янкевич С.М. Модель формування готовності фахівців освітньої галузі до роботи із соціально дезадаптованими підлітками. У статті об'рунтовано модель формування готовності фахівців освітньої галузі до роботи із соціально дезадаптованими підлітками, визначено, що необхідними умовами її дієвості є забезпечення комплексного впливу визначених психологічних чинників на готовність майбутніх фахівців освітньої галузі.

Крім цього, в роботі показано, що результатом конструювання моделі стала наочна демонстрація основних компонентів готовності майбутніх фахівців освітньої галузі у взаємозв'язку із виділеними психологічними чинниками їх формування, відображено взаємозв'язки діагностованих показників із методами і способами їх формування, а також демонстрація взаємозв'язків між компонентами та групами психологічних чинників готовності до роботи із соціально дезадаптованими підлітками.

Ключові слова: *особистість, соціально дезадаптовані підлітки, готовність емпатія, альтруїзм, відчуття громадянського обов'язку, вербальна креативність, комунікативна толерантність, прийняття інших, стресостійкість, самоконтроль, індивідуально-психологічна адаптованість.*

Янкевич С.М. Модель формирования готовности специалистов образования к работе с социально дезадаптированными подростками. В статье обоснована модель формирования готовности специалистов образования к работе с социально дезадаптированными подростками.